

בס"ד, א' אדר א' התשפ"ד

בבא קמא דף ק' – לפנים משורת הדין, דינא דגרמי, צבע שקלקל

מושגים:

1. בית חיים –
הברייתא דרשה את הפסוק בספר שמות, ולמדה מהמילים 'והודעת להם', להודיע לבנ"י את 'בית חיים', רש"י אצלינו פירש שהכוונה ללימוד תורה (אלו בתי מדרשות), בב"מ רש"י פירש שהכוונה לאומנות שממנה חיים.
2. גרמא, דינא דגרמי –
נזק עקיף שנגרם בעקיפין על ידי המזיק, יש בראשונים מחלוקות מה ההגדרה של נזק עקיף האם זה נזק לא ודאי, או נזק בהשגחה של זמן, או לא על ידי המזיק באופן ישיר, ועוד. יש גם דיון במה שונה הגדרת 'גרמא' מ'גרמי', ש'גרמא' בניזקין פטור לכאורה וב'גרמי' יש מחלוקת.
3. נתן ונטל ביד –
הגמ' דוחה את ההוכחה ממסכת בכורות שר"מ דן דינא דגרמי, כי רבי אילעא בשם רב, העמיד את המשנה שמדובר ש'נטל ונתן ביד', כלומר הדין בעצמו העביר את הכסף או טימא בפועל את הפירות לפי הוראתו, ולכן זה נזק ישיר ולא גרמי.
4. מחיצת הכרם –
זו גדר שמפרידה בין כרם, לשדה תבואה או לאילנות, ומאפשרת לגדל אותם משני צידי הגדר וזה היכר בין הכרם לשדה (זו הרחקה מדרבנן), ולכן הכרם לא תאסור את התבואה משום כלאי הכרם.
5. כאור, כפרא דודי –
כעור, מכוער, המשנה מביאה את הדין של צבע, שצבע בכוונה את הצמר בצבע נחות, של 'כפרא דודי', שזה שאריות הצבע שנשארו בדוד.
6. השבח יתר על היציאה –
כשידו של הצבע על התחתונה, כשהוא הפר את החוזה בכוונה וצבע ב'כפרא דודי', אם הצמר השתבח בערך גבוה יותר מאשר הוצאות הצביעה. הלקוח משלם לצבע רק את ההוצאות ולא את כל השכר.

שאלות:

1. אלקנה הראה שטר לבנקאי שאמר שהוא לא מזוייף, לאחר ביצוע העסקה התברר שהשטרות מזוייפים, הבנקאי צריך לשלם?
הגמ' ממשיכה לדון בבעלי מקצוע שפישלו. (ראינו אתמול שהגמ' הביאה שתי ברייתות סותרות בעניין שולחני חלפן כספים שטעה, שאחת אומרת שאומן חייב והשניה אומרת שפטור. רב פפא אמר שהפטור מתשלום הוא רק למי שמומחה באופן מיוחד כמו דנכו ואיסור. והטעות אצלם היא רק במטבע מאד חדשה שהונפקה לראשונה ממש עכשיו.)
הגמ' הביאה מעשה ברבי חייא שהיה מומחה מאד וטעה, ובכל זאת שילם לפנים משורת הדין.
רב יוסף שנה ברייתא שדרשה את הפסוק בספר שמות, '...והודעת להם את הדרך ילכו

בה ואת המעשה אשר יעשון'. ובין השאר למדה את האידיאל לנהוג לפנים משורת הדין.

- 'והודעת להם' – זה {בית חייהם}, חיוב ללמוד תורה. (ובב"מ רש"י פירש אומנות)
- 'את הדרך' – זו גמילות חסדים. (כי זו 'הדרך', לילך אחר מידותיו של הקב"ה, רש"י בב"מ)
- 'ילכו' – זו ביקור חולים, זו מצוה מיוחדת על 'בן גילו', שנוטל אחד משישים מהחולי. (ב"מ דף ל'), ואצל בן גילו, מספיקה הליכה בלבד, וכבר מבריא את החולה.
- 'בה' – זו קבורה, וזה לא כלול בגמילות חסדים כי אפילו זקן שאינה לפי כבודו מחוייב. (ב"מ דף ל'), כי אינו מצפה לגמול על חסד של אמת, לכן זו המצוה 'נטו' – 'בה'. (מהרש"א ב"מ)
- 'את המעשה' – זה הדין, כי על פי הדין זה המעשה הראוי (מהרש"א)
- 'אשר יעשון' – זו לפנים משורת הדין. כי הכוונה שבעלי הדין עושים בלשון רבים, ללא הדין, שלא כופה אותם לעשות לפנים משורת הדין. (מהרש"א)

2. אלחנן הדיין, חייב בטעות את ברוך לשלם לירמי 1000 ש"ח, האם אלחנן צריך להחזיר את הכסף לברוך מכיסו?

הגמ' מספרת שריש לקיש הראה דינר לרבי אלעזר שאמר לו שהדינר תקין, ר"ל אמר לו שהוא סומך עליו. ר"א אמר לו שאין משמעות לכך שהוא מודיע לו שהוא סומך עליו, כי גם אם הוא יטעה והדינר לא תקין, אין לו אחריות להחליף לו. שהרי אתה ר"ל אמרת שזו דעת ר"מ שדן {דינא דגרמי}, ומחייב על נזק עקיף כמו חוות הדעת במקרה הזה.

ריש לקיש השיב שזו אמנם דעת ר"מ, אבל אנו סוברים כמוהו, והלכה כמותו.

והגמ' מביאה מספר מקורות לנסות לברר מהו המקור לכך שר"מ דן דינא דגרמי,

- הגמ' מביאה סתם משנה ממסכת בכורות, בדר"כ סתם משנה זו שיטת ר"מ, שאומרת שדיין שעיוות את הדין וגרם בכך נזק שחייב את הזכאי, או שהורה שפירות טהורים הם טמאים ובכך גרם נזק, חייב לשלם, מכאן הוכחה שר"מ מחייב בגרמי.
- הגמ' דוחה את ההוכחה כי רבי אילעא בשם רב, העמיד את המשנה שמדובר ש[ננטל ונתן ביד], כלומר הדיין בעצמו העביר את הכסף או טימא בפועל את הפירות לפי הוראתו, ולכן זה נזק ישיר ולא גרמי.
- הגמ' מנסה להוכיח מדעת ר"מ במשנה הבאה, שהצבע שצבע שחור במקום אדום, צריך לשלם את דמי הצמר. הגמ' גם כאן דוחה משום שצביעה היא נזק ישיר.
- הגמ' מנסה להוכיח ממי שסיכך את הגפן שלו ע"ג תבואתו של חברו ואסר אותה באיסור כלאי הכרם. הגמ' דוחה שגם כאן מדובר שסיכך הגפן הוא נזק ישיר.
- הגמ' בסוף מוכיחה מברייטא שאומרת ש[מחיצת הכרם] שזו גדר שמפרידה בין כרם, וזה היכר בין הכרם לשדה תבואה שמאפשר לגדל משני צידי הגדר, ולכן הכרם לא תאסור את התבואה משום כלאי הכרם (זוהי הרחקה מדרבנן, כדי שזה לא ייראה כלאיים).
אם הגדר נפרצה כל פעם מחדש, ובעל התבואה אומר לבעל הכרם כל פעם, שיחזיר את המחיצה כדי שהתבואה לא תאסר אם תגדל ביותר מאחד ממאתיים, ובעל הכרם מתקן, אין בעיה. (כל עוד המחיצה פרוצה נגד רצונו התבואה לא

נאסרת, שטמ"ק).

אבל אם בעל הכרם התייאש ולא גודר יותר, הכרם אוסר את התבואה, וזה מעשה פסיבי ונזק עקיף ורבי מאיר אומר שהתבואה נאסרת ובעל הכרם חייב לשלם על הנזק למרות שזה גרמי.

(הסיבה שבעל הכרם הוא שצריך לתקן את הגדר, כי עפ"י רוב בעל התבואה הוא הניזק יותר, כי הגפן עצמה לא נאסרת והרבה פעמים אין בה גם ענבים (שטמ"ק), ויש פירושים נוספים בראשונים מדוע דוקא בעל הכרם.)

3. צפניה צבע לדוד את הבית בצבע אדום בזה, דוד תובע את צפניה שזה לא הגוון שעליו הסכימו, האם צפניה צריך לשלם?

המשנה מביאה אוסף מקרים שבהם הצבע של הצמר לא ביצע את העבודה לפי החוזה:

- אם הוא שרף את הצמר, ראינו כבר את הדין שהוא משלם דמי צמרו.

- אם הצבא צבע {כאור}, רש"י מפרש כעור, כלומר בצורה מכוערת ועשה את זה בכוונה, כמו שאומר רבה בב"ח שהוא צבע בכלבוס שרבה בר שמואל הסביר שזה {כפרא דודי}, כלומר, שאריות הצבע שנשארו בדוד, וזה צבע נחות והתוצאה מכוערת. ומכיוון שזה עדיין אותו גוון באופן כללי, זה לא נחשב שינוי שהצבע קונה את הצמר. והדין במקרה כזה הוא שידו של הצבע על התחתונה, כדלקמן,
  - אם {השבח יתר על היציאה}, כלומר, אם הצמר השתבח בערך גבוה יותר מאשר הוצאות הצביעה. הלקוח משלם לצבע רק את ההוצאות ולא את כל השכר.

- אם ההוצאות גדולות מהשבח, משלם לצבע רק את השבח.

- אם הצבע צבע שחור במקום אדום ולהיפך, ר"מ אומר שהצבע קנה בשינוי את הצמר, ומשלם ללקוח רק את דמי הצמר. ורבי יהודה חולק קונס את הצבע כמו במקרה הקודם. (שטמ"ק מסביר שלדעת רבי יהודה מאחר והוא קלקל בשוגג, הוא לא קנה את הגזילה וקונסים אותו בגלל ההפסד היחסי שגרם לבעלים).

הברייתא בתחילת הדף הבא מביאה את הדינים של המשנה בדוגמאות של נגר במקום צבע.